

56

Sabbetaj Cvi hívei Budán

1666

I r o d a l o m :

Rosenberg Izidor, "A magyarhoni sabbathäusok története", in: *Első magyar-izraelita naptár és évkönyv. 5622-dik évre* (Pest: Wodianer F., 1861), pp. 81–93

Leopold Löw [Löw Lipót], "Zur Geschichte der ungarischen Sabbathäer", *Ben Chananja*, 1 (1858), pp. 10–22; új lenyomatban in: uő, *Gesammelte Schriften*, IV (Szegedin: Ludwig Engel, 1898), pp. 437–449

(a) Sir Paul Rycaut (1628–1700) angol utazó visszaemlékezése a budai zsidók nyugtalanságára

Sir Paul Rycaut (1628–1700), *The History of the Turkish Empire, from the year 1623, to the year 1677, containing the reigns of the three last emperours* (London: J. M. for J. Starkey, 1687), p. 201: "Anno 1666" (részlet)

Ú j a b b k i a d á s :

Jacob R. Marcus, *The Jew in the Medieval World. A Source Book: 315–1791* (*); Revised edition with an introduction and updated bibliography by Marc Saperstein (Cincinnati: Hebrew Union College Press, 1999), p. 296

F o r d í t á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), p. 667

Anno 1666

Ezt az évet a zsidóknak azzal a különös híresztelésével és nyugtalanságával kell kezdenünk, amely Sabbetaj Zebivel (Cvi) kapcsolatos, állítólagos messiásukkal, aki minthogy főként Törökországban szerepelt, éppen beleillik ennek a helynek és időnek a történetébe.

Számos keresztény író jövendölése szerint, különösen akik az Apokalipszist vagy Jelenéseket¹ magyarázzák, ennek az 1666. évnek a csodák, a világban bekövetkező különös fordulatok és különösen a zsidókat érintő áldás évének kellett bizonyulnia.

(...)

Különös beszámolók szálltak helységről helységekre arról, hogy emberek tömege vándorol ismeretlen helyekről Arábia távoli sivatagjai felé, azt tartják róluk, hogy az oly hosszú időkre elveszett tíz és fél törzs maradványai.

(...)

Ily módon emberek millióit ragadta el, amikor Sabbetaj Zebi először megjelent Szmirnában, és a zsidók előtt magát a messiásuknak jelentette ki, beszélt közeledő királyságuk nagyságáról, az erős kézről, amellyel Isten hamarosan megszabadítja őket a szolgaságból, és a világ minden részéből összegyűjti őket. Különös volt nézni, ahogyan ez a lelkesedés terjedt, és hogy Sabbetaj és tanai milyen gyorsan eljutottak mindenhová, ahol zsidók élnek, és milyen mélyen megragadta őket új királyságuknak és jólétüknek a hite, és sokukat közülük a kormányzati hivatalhoz, tekintélyhez és nagysághoz jutás reménye. Mindenütt, Konstantinápolytól Budáig (ahol abban az évben szerencsém volt megfordulni),

¹ 13,18.

éreztem a zsidók különös nyugtalanságát, közülük senki nem fordított figyelmet semmilyen ügyére, hacsak nem azért, hogy lezárja a korábbi tárgyalásait, hanem készült, maga és családja, az utazásra Jeruzsálembe. Minden beszélgetésük, álmuk, dolgaik felszámolása nem másra irányult, kizárólag arra, hogy újra eljussanak az ígéret földjére, a nagyságba és dicsőségbe, a messiás bölcsességére és tanítására...

(...)

(b) Héber forrásokból: Elisa Hajjim ben Jaakov ha-Kohén Askenázi (1600 k.–1673); Nehemja Hijja ben Mose Hajjon (Chajjon / Hayyun) (ca. 1655–1730); Jaakov Sasportas (1610–1698) és mások

K i a d á s :

Shlomo J. Spitzer & Komoróczy Géza, *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig* (Hungaria Judaica, 16) (Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó, 2003), pp. 663–674, no. 158 (héber szöveg és magyar fordítás)

I r o d a l o m :

R. Jaakov Sasportas, *Cicat novél Cvi / (Sabbetaj) Cvi fonnyadó virága*, ed. Arthur Zacharias Schwarz & Isaiah Tishbi (Jerusalem: Moszad Bialik, 1954)

David Kaufmann, *Die letzte Vertreibung der Juden aus Wien* (Wien: L. Konegen, 1889), p. 82 ff.

Aharon (Aron) Freimann, *Sammelband kleiner Schriften über Sabbatai Zebi und dessen Anhänger* (Berlin: Mekize Nirdamim – H. Itzkowski, 1912)

Gershom Scholem, *Sabbatai Sevi* (London: Routledge & Kegan Paul, 1973), p. *

Elisa Hajjim ben Jaakov ha-Kohén Askenázi

(...) Továbbá azt is tudatom nagyra becsült személyével, hogy egy község vezetője,² aki *áv hó 9-e³* után jött Buda (BVD') szent községéből, ez Ovin ('VBYN), amelyet (útba ejtett) visszatérőben egy helyről, ahová vásár miatt utazott a holmijaival, az illető elmondta, hogy azon a helyen *áv hó 9-én* ünnepnapot tartottak,⁴ a szokásos gyász és böjt helyett lakomát, vigalmat és nagy ünnepet. Többek között elrendelték felkent királyunk⁵ születésnapját,⁶ mint ahogyan az méltóságod nagyra becsült személye előtt régtől fogva ismeretes. És azt írta, hogy számos újdonság van a kezében, azonban a nagy sietségben ezeket nem lehetett lemásolni. De mielőbb tudósít róluk itt, Viná(ban) (VVYN'), én pedig azonnal továbbítom őket nagyra becsült, magas személyeteknek. Úgy legyen (*amén*). Legyen meg az ő akarata!

*

² Az itt említett községi vezető nem azonos Mordekhaj ben Jaakov nászi-val, akit a Saar Efrajim említ (no. 122: fentebb, #171), és aki vallást változtatott, majd az iszlámról ismét visszatért a zsidó vallásra (tesuvá-t csinált). Sabbatiánusnak minősíti őt Shlomo A. Rosanes [Salomon Abraham Rosanès], *Korot ha-jehudim be-Turkija ve-arcot ha-Kedem*, IV: 1640-1730 (Szfóia: Defusz Ha-Mispát, 1934–1935), p. 143.

³ A jeruzsálemi Templom lerombolásának gyász-ünnep.

⁴ A sabbatiánus mozgalom egyik jellegzetessége az *áv hó 9-i böjt* ünnepnappá és lakomává változtatása.

⁵ Ti. Sabbetaj Cvi.

⁶ Ti. a születésnap megünneplését. A "messiás" születésnapja éppen *áv hó 9-ére* esett.

Egy másolatban terjedő levél

A levél másolata, amely hozzánk, Viena (VY'NH) szent községébe Ovin ('VBYN) szent községe felől érkezett, egy megbízott révén, akire számíthatunk. És Mose Kazisz (Q'ZYS) küldte Mantovába (MNTVBH).

Nem lehet leírni, akár ezer oldalon sem, mindezeket a híreket. Az írások Kosztantina (QVSTNTYN') szent községéből érkeztek hozzám. Mert Bilogrado (BYLVGR'DV) szent községe⁷ 2 követet küldött Jákob sátrához,⁸ és urunk, királyunk, az Örökkévaló felkentje⁹ tudatta Ofin ('VPYN)¹⁰ szent községével, hogy Edom útján menjenek, és ne Tógarma útján.¹¹ Ezért aztán örüljenek és vigadjanak mind a testvéreink, az Izráel háza. Én, Mose Kazisz, a másoló.

Mindezt Broda (BRVD')¹² szent községéből írták, tudniillik Mose *kohén* úr, a Viena (VY'NH) szent községéből való Slomo Linc (LYNC) úrnak. És ez a Mose *kohén* úr Ungarn ('VNG'RN) országában lakik, Oszlan ('VSL'N) városában,¹³ amely mintegy 14 mérföldnyire (*parsza*) fekszik Helisvija (H'LYS'/SYV')¹⁴ szent községétől, Ovin ('VBYN) szent községétől pedig mintegy 12 mérföldnyire (*parsza*). Mose úr Ovin ('VBYN) szent községében lakik, és ő írta ezt a levelet a sógorának, Slomo Linc úrnak – őrizze őt Sziklája és Szabadítója.

*

Nehemja Hijja ben Mose Hajjon (Chajjon / Hayyun)

(...) Cvi úr (*mar*),¹⁵ Jaakov úr¹⁶ fia: ő a fia Sabbetaj Svi nagy hívének, aki Budin (BVDYN) városában volt, amelyet Askenáz nyelvén Ovinnak ('VBYN) hívnak. Ő az, aki halálba küldött egy lelket Izráelből, mert az a gyülekezet házában (*beit ha-keneszet*) nem kért áldást Sabbetaj Cvi életére,¹⁷ és azt a döntést hozta, hogy (az illető) ezzel fellázad Dávid házának királysága ellen, és megengedte, hogy az illető zsidót megöljék. Erre nézve itt¹⁸ tanúk is vannak. A fiú az apja léptei nyomán jár,¹⁹ és apjának tettei szerint jár el maga is: megengedi, hogy ártatlan vért ontsanak. Én mondtam, hogy mindannyian halálra vagyunk szánva.

*

⁷ Ahol abban az időben már Jozsef Almosznino volt a rabbi.

⁸ Ti. a zsidókhoz.

⁹ Hívei Sabbetaj Cvit messiásnak tekintették.

¹⁰ Buda héber nevét ismereteink szerint itt írják le először "pé" betűvel, az Ofen kiejtésnek megfelelően.

¹¹ Edom a keresztény országok, Tógarma a törökök elnevezése. Értsd: ne Törökországon át, szárazföldi úton induljanak el a Szentföldre, hanem a keresztény országok felé, nyilván Itália valamelyik kikötőjéből.

¹² Magyar-Brod vagy Cseh-Brod.

¹³ Oroszlány (?) vagy a már kissé messzebbre eső Oslovany (Brno közelében, Szlovákia).

¹⁴ Talán Holleschau, ma Holčšov vagy Holič (Szlovákia).

¹⁵ A Hákhám Cvi; személyéhez lásd alább, #187, Bevezetés.

¹⁶ R. Jaakov Askenázi, R. Efrajim ha-Kohén veje.

¹⁷ Nem mondta el a "Mi se-bérakh" áldást / imát.

¹⁸ Ti. Amsterdamban.

¹⁹ bT Éruvin, 70b (szó szerint: "a fiú az apja lába").

Jaakov Sasportas

(...) És még igen csodálkoztunk azon, amit szemünk látott azokban az írásokban, és amit fülünk hallott mindabból, ami nem Mózes és az Izráel tanításának megfelelően történt, különösen pedig a tizedik napi böjt²⁰ eltörlése. Ez pedig városról városra jött a király rendeletével, és azt mondta, hogy a *tisa be-áv-ot*²¹ el kell törölni, lakoma és vigasság napjává kell tenni. Sok helyen ezt a rendeletét is elfogadták Turkiájában (TVRQY'H), és Budunban (BVDVN), Szófiában (SVPY'H), és másutt is.

*

(...) Amikor ez a levél eljutott Szófiába (SVPY'H) és Ovinba ('VBYN), valamint mindazokra a helyekre, ahová eljutott a király szava és rendelete, öröm és vigasság volt a zsidóknál, lakoma és ünnep. Sokan az ország népe közül egyesültek a feleségükkel olyan napon, amelyen az tiltott,²² mert megszállta őket a királyuktól való félelem.²³ Mindenki, aki félt az Istent,²⁴ gyötrődött és sírt, annak megfelelően, ahogyan az el van rendelve a nemzedékek számára.

(...)

*

(...) Tudja meg minden zsidó (*Jiszráél*) férfi, hogy Afrika ('PRYQ') egészében vagy nagy részén a *tisa be-áv-ot* eltörölni készültek, kisebb részük ezt a gyakorlatban is véghez vitte. És ezért nem tekinthetők teljesen vétkesnek, mert bíztak messiásuk és prófétájuk szavában. Arról pedig, ami a múlt esztendőben Izmirben és a környékén, valamint Ovinban ('VBYN), Szófiában és környékükön történt: a vallás elhagyásáról²⁵ nem tudtak semmit.

(...)

*

(...) És bűnre csábította²⁶ a társát is: “Menjünk, és tegyük a bálványimádást, mert az jó nekünk.” És előtte járt a bűne, körülfonta őt, és beajánlotta a töröknek (*tógar*),²⁷ és királyunk napján²⁸ az előkelőségek kezdték visszahúzni a kezüket, és gúnyt űztek belőlünk, hogy követtük őt, mint a barmot. Nem is említem korábbi cselekedeteit, amelyek felbujtásnak és a közösség bűnre csábításának minősülnek, mert bűnre csábította Szófia (SVPY'H) és Ovin ('VBYN) lakóit, és társaikat, hogy

²⁰ a tévét hó (december-január) 10. napjára eső böjt, héberül: com ha-asziri, lásd Zekh. 8,19.

²¹ Tisa be-áv: év hó 9, a jeruzsálemi Templom lerombolásának (i. e. 586) gyász-napja.

²² Az utalás nyilván tisa be-áv napjára vonatkozik; egyébként ez volt Sabbetaj Cvi születésnapja.

²³ Eszter k., 8,17. – A Bibliához képest lényeges változtatások: “a feleségükkel” szó itt betoldás; “a zsidóktól való félelem” helyett itt “a királyuktól való félelem”. Eszter könyvében sokan “egyesültek (a zsidókkal)”, azaz zsidók lettek, a sabbatiánusok viszont tiltott napon “egyesültek a feleségükkel”, azaz a halákhikus rendelkezéssel éppen ellenkezőleg tettek. A “királyuk” szó Sabbetaj Dvire vonatkozik: az ő parancsa volt, hogy a végső napok előtt homlokegyenest ellenkezőleg kell tenni, mint a halákha előírásai.

²⁴ Értsd: azok, akik nem fogadták el Sabbetaj Cvi tanait, megtartották a gyászt.

²⁵ Értsd: a kitérésről, ti. arról, hogy maga Sabbetaj Cvi felvette az iszlám vallást.

²⁶ Ti. Sabbetaj Cvi.

²⁷ Célzás arra, hogy Sabbetaj Cvi áttért az iszlámra.

²⁸ Talán Sabbetaj Cvi áttérésének napja.

hagyják figyelmen kívül bölcseink – emléük legyen áldott – rendeleteit, amelyeket a próféták nagy törvényszéke hozott,²⁹ és ragaszkodjanak a *tisa be-áv* eltörléséhez, és hozzanak a szóbeli tannal³⁰ ellentétes rendeleteket.

(...)

*

(...) A te prófétád,³¹ aki egyik helyről a másikra hányódott, és a szent városból a szégyen miatt elment. És elmondták nekünk, hogy az apja³² többször is figyelmeztette őt, de ez nem használt, mert azt mondta, hogy már kényszer folytán belement a dologba, és veszélybe sodorná önmagát, ha visszavonná, amit tett. És amikor ezt látta, elmenekült, és most a Lengyelországhoz (PVLYN) közeli Budunban (BVDVN) van.

(...)

²⁹ Ti. a Nagy Szanhendrin rendelkezései; átvitt értelemben: a talmudi irodalom.

³⁰ A rabbinikus zsidóságban a Tóra mellett a szóbeli tan (Tora se-be-al-pe) meghatározó szerepet játszik; ide értendő a talmudi irodalom is.

³¹ Ti. a gázai Nátán.

³² Ti. Elisa ha-Kohén.